

[Zadejte text.]

**Protestantismus na českém severovýchodě.
Život evangelických sborů v katolické společnosti od poloviny 19. století do roku 1938.
autor: Mgr. Vojtěch Kábrt**

Studijní program: P7105 Historické vědy

Obor: České a československé dějiny

posudek školitelky

Mgr. Vojtěch Kábrt zahájil doktorské studium na Historickém ústavu FF UHK dne 1. září 2008. Ke studiu byl přijat s tématem disertační práce *Katolická moderna a protestantismus na českém severovýchodě od konce 19. století do roku 1938*, na němž začal pracovat pod vedením prof. PhDr. Zdeňka Kárníka, DrSc. Ten jeho postup při studiu hodnotil vždy kladně. V důsledku úmrtí prof. Kárníka jsem byla vedením disertační práce Mgr. Vojtěcha Kábrta pověřena k 1. říjnu 2011. Vedení disertační práce jsem přebírala ve fázi, kdy měl doktorand rozpracovanou rozsáhlou heuristiku a pracoval na dílčích publikačních výstupech, měl řádně splněnou většinu studijních povinností a připravoval se na státní doktorskou zkoušku, kterou s výrazným úspěchem složil na jaře roku 2012.

Poněkud problematicky jsem od počátku vnímala jen minimální četnost doktorandových konzultací, pracoval značně samostatně a jeho kontakty se mnou jako školitelkou byly omezeny víceméně na informace o postupující heuristice. Na podzim roku 2012 požádal Mgr. Kábrt oborovou radu o schválení změny tématu disertační práce s úmyslem věnovat se nadále pouze problematice protestantských sborů v severovýchodních Čechách. Oborová rada jeho žádost zamítla s odůvodněním, že je zcela nestandardní měnit téma disertace v závěrečné fázi studia. V lednu 2013 se mnou doktorand svůj úmysl změny tématu disertační práce detailně konzultoval a pro zasedání OR v březnu 2013 připravil písemný rozklad, v němž zdůvodnil svůj požadavek na změnu tématu. Hlavním důvodem byly jistá dvojkolejnost původně zvoleného tématu a obrovské množství pramenů k evangelickým církvím ve zvoleném regionu, které se autorovi podařilo nashromáždit a které si nepochybně zasloužilo samostatné zpracování. OR nakonec jeho žádosti vyhověla a změnu tématu ve znění *Protestantismus na českém severovýchodě – život evangelických sborů v katolické společnosti od poloviny 19. století do roku 1938* povolila.

Doktorand i nadále pracoval značně samostatně, avšak v posledním roce studia jsem měla možnost sledovat jeho postup při textaci disertační práce a alespoň rámcově jej ovlivňovat.

Disertační práce *Protestantismus na českém severovýchodě. Život evangelických sborů v katolické společnosti od poloviny 19. století do roku 1938*. Mgr. Vojtěcha Kábrta je tvořena úvodem, čtyřmi kapitolami a závěrem (celkem 214 stran textu, + jmenný rejstřík a přílohy obrazové i textové). Téma protestantismu a života protestantských církví lze vnímat jako adekvátní pro doktorské studium, vyznačující se navíc značnou atraktivitou, právě proto, že - jak autor nejednou ve své disertaci píše, šlo o církve „tolerované“, což s sebou neslo zárodky možných problémů a neklidných osudů jak celých sborů, tak jejich hlavních vůdčích osobností. To ostatně autor ve své práci nejednou ukázal. Jeho pozice byla do jisté míry usnadněna tím, že v posledních cca dvaceti letech u nás k osvětlení problematiky protestantismu v českých zemích byly vydány seriózní vědecké práce a téma se vřadilo do širšího historického povědomí, zejména díky badatelské a autorské činnosti Zdeňka R. Nešpora. Do určité míry mohly tyto texty posloužit autorovi jako „návod“ pro vlastní postup, na druhé straně jej však mohly upozornit na absenci některých momentů, jimž se pak mohl sám věnovat, a konečně do třetice se vůči nim mohl vymezit. Je zřejmé, že autor tyto práce zná, stejně jako publikace, které vzešly z proveniencí víceméně regionální historiografie (např. práce Jiřího Loudy o evangelicích ve Vrchlabí). Literaturou k tématu se autor zabývá v obsáhlém úvodu, jeho pozornosti neunikly ani texty vycházející hluboko v 19. století, velmi správně postihuje období,

[Zadejte text.]

v nichž historiografická produkce k protestantismu kulminovala, tj. 80. léta 19. století a éru meziválečnou. Zcela správně nárůst zájmu o dějiny protestantů v těchto údobích zdůvodňuje a vysvětluje. Naneštěstí u většiny titulů se Vojtěch Kábrt omezuje pouze na jejich uvedení a jen povšechnou charakteristiku, disertaci by prospěl analytičtější přístup ke zpracování literatury, jehož se autor dopouští jen na několika místech, ačkoli je zejména z dalšího textu zřejmé, že uváděnou produkci zná velmi dobře a je schopen o ní přemýšlet. Již v úvodní části věnované právě historiografii tématu se však projevilo po mém soudu největší nedostatek disertační práce, a to její popisnost.

Metodologie se tak stává poměrně slabou stránkou autorova projevu. V úvodu sice deklaruje užití metod statistických (s. 22), avšak dochází k němu jen zřídka (např. u postižení vývoje členské základny protestantských sborů), neboť nejčastěji pouhé výčty kvantitativních údajů zařazené do prostého textu výkladu nemůžeme za kvalifikované užití statistické metody považovat. Zcela nevyužity pak zůstaly metody geografická a především postupy, které by napomohly rozkrýt sociální zázemí evangelických sborů (metoda sondy, metoda typologická atp.) Rovněž metody zaměřené na práci s dobovou beletristickou produkcí, která mohla přispět právě k poznání „skutečného života“ protestantů severovýchodních Čech, byly zcela opomenuty. Nemluvě o tom, že se zde otevíral prostor pro využití mikrohistorických postupů (opět sociologizující metody a přístup hermeneutický). Autor se tak omezil víceméně na deskriptivní analýzu, místy *okořeněnou* pokusem o přístup kvantitativní/statistický. V závěru práce se pak pokusil o syntézu, která však po mém soudu nebyla naplněna a její možnosti zůstaly na půli cesty nevyužity.

Téma disertační práce je sice regionální, avšak autor jej zdařile vřazuje do širšího kontextu a konfrontuje jej zejména s realitou vývoje protestantských církví na našem území ve zvoleném období. Jisté východisko si k tomu vytvořil první kapitolou disertační práce, kde na základě literatury, a zde prokázal její vynikající znalost (viz poznámkový aparát), vyložil *proměnu náboženských poměrů v českých zemích od 2. poloviny 19. století do konce 1. republiky*. Oceňuji, že v této kapitole Vojtěch Kábrt s pokorou respektovat časové vymezení tématu disertační práce a nenechal se strhnout obvyklou potřebou zahrnout do výkladu i ony příslovečné *počátky*, na něž ve své „Obraně“ upozorňoval Marc Bloch. Na necelých deseti stranách autor v sevřeném výkladu představil peripetie, jimiž na našem území evangelická církev zhruba od poloviny 19. století do roku 1938 procházela. V dalším textu, tj. jednotlivých kapitolách věnovaných jednotlivým evangelickým sborům se pak k některým momentům uvedeným v první kapitole vrací a ukazuje ohlas širšího dění v regionálním kontextu.

Ocenit je třeba rovněž Kábrtův přístup k periodizaci, která mnohem více respektuje tzv. církevní dějiny, než tradiční periodizační koncept dějin politických. Rovněž vymezení regionu je po mém soudu postačující, ačkoli by vůči němu mohly být vzneseny námitky. Autor jej zcela správně podřídil tématu disertační práce, omezuje se na vytypované evangelické sbory a řídí se geografickým rozsahem jejich působnosti. Ten je v disertaci místy velmi dobře popsán, např. s. 91. Upozorňuje rovněž na proměnlivost regionu zejména v okrajových částech působnosti jednotlivých sborů. Tento dynamický přístup ke geografickému určení tématu vnímám jako cenný, tím spíše, že nejde o záležitost v kvalifikačních pracích tohoto typu zcela obvyklou.

Jako další velmi výrazný klad disertační práce Mgr. Vojtěcha Kábřta vnímám místy až ohromující heuristickou základnu, která je výsledkem několikaleté práce. Jako pramenná základna při zpracovávání tématu autorovi posloužily především archivy jednotlivých sborů, uložené na příslušných farách. Značnou pozornost jim věnuje v úvodu práce, kde je podrobil kvalitními detailními rozboru po stránce obsahové, z hlediska jejich zpracování i pozdějšího strukturování. Takto široce vymezená pramenná základna mu umožnila nasbírat obrovské množství faktů, které do své disertace zapracoval v podobě úctyhodné řady zcela nových poznatků. Místy se však dostává až za hranice anekdotičnosti, což jeho výklad naneštěstí rozměňuje.

Vlastní výzkum a především jeho výsledky prezentuje Vojtěch Kábrt v kapitole 2. – 4. Zcela zásadní připomínku mám ke kompozičnímu uchopení tématu, které si autor nakonec prosadil. Disertační práce je tvořena především třemi vedle sebe položenými analýzami (spíše však obsáhlými deskripcemi, které jsou místy analýzou doplňovány/přerušovány) jednotlivých evangelických sborů. Každá z kapitol je tak chronologickým výkladem existence a proměn jednoho z evangelických sborů a

[Zadejte text.]

jeho sborů filiálních (ve 2. kapitole Klášterský evangelický sbor helvétského vyznání, ve 3. kapitole Černilovský evangelický sbor helvétského vyznání a ve 4. kapitole Černilovský evangelický sbor augsburského vyznání). Při naplňování tohoto kompozičního schématu se autor nedokázal a ani dost dobře nemohl vyhnout jistému opakování již sdělených skutečností, což po mém soudu nejednou snižuje kvalitu disertační práce. Dále si uzavřel možnost skutečného komparativního přístupu, který takto zůstal pouze na několika místech naznačen. V úvodu k disertační práci si přitom zcela zřetelně vymezil okruhy svého badatelského zájmu: *oddělování filiálních sborů a jejich celkové osamostatňování (1), otázka elit (2), hospodářská situace sborů a z nich vyplývající investiční akce (3), školství (4)*. Přímo se tedy nabízela množnost zvolit toto nanejvýš vhodné tematické členění místo přístupu upřednostňujícího členění podle jednotlivých sborů, kde v každé kapitole je v závislosti na dochovaných pramenech věnována pozornost vždy všem čtyřem vymezeným badatelským otázkám, avšak nikoli v linii tematické, ale opět přísně chronologicky, což často vede k jisté nelogické návaznosti – dozvídáme se např. o skutečnostech týkajících se osobnosti faráře v Opočně, následuje výklad o záležitostech týkajících se kostela (oprava a pořízení zvonu), počtech členů sboru, aniž by mezi nimi byla patrná jiná souvislost než souvislost časová (s. 59 – 62). Autor by se tak býval vyhnul nejen nežádoucímu opakování, ale po mém soudu i potřebě zahrnout do výkladu o jednotlivých sborech i méně významné podrobnosti, které nemají adekvátní protiklady u sborů dalších, nemluvě o podstatně větším prostoru pro komparativní přístup, který by mu tematické členění umožnilo.

Ačkoli se Vojtěch Kábrt snaží svoje rozhodnutí v úvodu detailně vysvětlit, a to i s využitím námitek a připomínek, které jsem k němu měla (s. 21 – 22), zvolený kompoziční postup pro mě zůstává i nadále nevhodným a rovněž s několikaměsíčním odstupem od diskusí, které jsme v tomto směru na podzim roku 2014 vedli, jej hodnotím jako nežádoucí. Domnívám se, že zcela zbytečně výsledné vyznění disertační práce devaluje. Vojtěch Kábrt sice v úvodu deklaruje, že *právě v popsání a komparaci spočívá jeden z výzkumných cílů práce* (s. 21), jsem však toho názoru, že většinou zůstalo u slíbeného popsání.

Nesouhlasím ani s autorovým argumentem: *„Tímto zorným úhlem je také možné vysledovat hlubší vrstvy procesních principů, od nichž se odvíjel každodenní život sboru a rozhodování jeho představitelů- Stejně tak podpoří vhled do dlouhodobějších lidských vazeb, jak mezi členy mateřského sboru, tak ve vztahu k evangelikům v kazatelských stanicích a filiálkách. Bez znalosti těchto souvislostí by pak nebylo možné zcela porozumět procedurám při osamostatňování periferních lokalit od zakladatelského centra, které nebylo bezproblémové“* (s. 22). Jestliže se mu v konečném vyznění nepodařilo překročit pouhý popis zkoumaných skutečností, založený sice na vyčerpávající heuristice a detailní analýze pramenů, nemůžeme hovořit o tom, že by dospěl k *poznání hlubší vrstvy procesních principů*, které v žádném případě nemůže být totožné s poznáním dílčích jednotlivostí bytí velmi detailních.

Stejně tak se domnívám, že nelze hovořit o pouze *na první pohled nedostatečné míře syntetičnosti práce*. Disertační práce prostě ve svém výsledku syntetická není, a to nemůže změnit ani závěrečná kapitola (v podstatě Závěr disertační práce), kterou Vojtěch Kábrt v úvodu avizuje jako kapitolu, kde bude *provedeno shrnutí a generalizace získaných informací ve vztahu k celkovým poměrům evangelických církví v českých zemích*, tím spíše, že jde vlastně o 14 položek, které jsou zcela záměrně vydělovány v textu jako samostatné. Navzdory tomu je třeba spravedlivě přiznat, že autor se zde snad poprvé v textu disertace dopouští skutečné souvislejší komparace (s. 199 – 204), která však po mém soudu přichází příliš pozdě a je nedostatečná. Na druhé straně ale ukazuje, že Vojtěch Kábrt je komparativního přístupu schopen a dílčí poznatky umí tímto způsobem zpracovávat.

Na autorově práci však oceňuji, že přináší řadu velmi zajímavých postřehů týkajících se jak individuálních postav farářů (zde se přímo nabízí možnost pokusit se o jejich typizaci), tak sociálního a národnostního složení členské základny (často opět bez hlubší analýzy), ekonomického zázemí a vzdělávání (nejednou pouze uvedeného bez výraznějšího vysvětlení a začlenění do širšího kontextu). Bez ohledu na způsob jejich zpracování by disertační práce zůstala těchto poznatků prosta, kdyby textaci nepředcházela velmi pečlivá a vyčerpávající heuristika. Poměrně malá pozornost je po mém soudu věnovaná souvislému fungování sborů, ať mateřských nebo filiálních v tzv. katolické společnosti, autor se omezuje pouze na nejkřiklavější případy, pro které zřejmě našel dostatek

[Zadejte text.]

podkladů v pramenech, nebo na konstatování, která víceméně kopírují obecné představy, stranou poněkud zůstává onen „běžný život,“ k jehož poznání se zavázal.

Disertační práce je psána kultivovaným jazykem, vybroušeným po stránce lexikální i stylistické, bez výraznějších gramatických prohřešků. Po formální stránce splňuje přísné nároky kladené na kvalifikační práce tohoto typu. Disponuje strukturovaným úvodem, závěrem i bohatým poznámkovým aparátém (688 položek), který je po mém soudu místy přetížen zbytečnými detaily, např. vysvětlení pojmů, či biografické údaje lze zpracovat rovněž formou slovníku připojeného k textu práce. Na druhé straně jsou těžištěm poznámkového aparátu fundované odkazy na prameny a literaturu. Poněkud s rozpaky pohlížím na textové přílohy, jimiž autor přibližuje existenci a do určité míry i fungování zkoumaných evangelických sborů před dobou, jíž se ve své disertaci věnuje. Skutečně má jejich zařazení do disertace své opodstatnění nebo jde spíše o kompromis mezi autorovou vnitřní potřebou zahrnout do disertace alespoň ve zkratce celé dějiny jednotlivých sborů a neodklonit se přitom od časového vymezení tématu?

Při obhajobě disertační práce by se měl Mgr. Vojtěch Kábrt vyjádřit nejen k výše uvedeným připomínkám, ale rovněž bych uvítala, kdyby mohl výraznějším způsobem charakterizovat členskou základnu evangelických sborů, a to po stránce sociální i národnostní. Mohl by se rovněž zamyslet nad typologií evangelického faráře, popř. uvést příklady těch osobností, které vymezený typ nějak výrazně přesahovaly či se od něj odchylovaly. V souvislosti s pramennou základnou by mě zajímalo, do jaké míry autor pracoval s katolickým dobovým tiskem. A konečně jej žádám, aby se zamyslel, zda by v případě jeho disertační práce věci neprospělo, kdyby se dokázal vyvarovat anekdotických detailů, které jsou pro text místy velmi příznačné. Neznamená i v tomto případě méně více?

I přes výše uvedené připomínky, které se mohou jevit jako dosti závažné, ráda doporučuji disertační práci Mgr. Vojtěcha Kábrta k obhajobě. Oceňuji zejména náročnou heuristiku, autorovu vytrvalost a svým způsobem i tvrdohlavost, se kterou si prosadil způsob uchopení a zpracování tématu, i když po mém soudu bylo ke škodě věci. Velmi pozitivně hodnotím jak badatelské nasazení, tak kultivovaný a vyzrálý jazykový projev a v každém případě i důkladnou znalost tématu.

PhDr. Veronika Středová, Ph.D.
Historický ústav FF UHK

V Hradci Králové 8. května 2015.